

PAPER DETAILS

TITLE: ÇOCUKLARDA ADALET KAVRAMININ SIDDET VE ÇOCUK HAK LARI ÜZERINDEN
DEGERLENDIRILMESI

AUTHORS: Mehmet CAN

PAGES: 163-179

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/775261>

**ÇOCUKLARDA ADALET KAVRAMININ ŞİDDET VE ÇOCUK
HAKLARI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**
*EVALUATION OF THE CONCEPT OF JUSTICE ON CHILDREN WITH
VIOLENCE AND CHILDREN'S RIGHTS*

Dr. Mehmet CAN*

ÖZET

Bir toplumda adaletin sağlanabilmesi için bireylerin adalet duygusuna sahip olması önemlidir. Adalet duygusunun oluşması erken çocukluk döneminden itibaren başlar. Çocuklar bu erken dönemden itibaren duyu sistemleriyle hem kendi ihtiyaçlarını hem de çevrelerinin beklentilerini tanırlar. Tüm bunlara verdikleri tepkilerden oluşan davranışlarının sağlıklı gelişimi farklı gelişim parametrelerinin uyumu ve bütünlük içinde olmasına bağlıdır. Duygu durumlarının oluşmaya başladığı bu gelişim sürecinin yaşandığı fiziksel ve duygusal ortamı aile sağlar. Adalet kavramını ele alan pek çok yaklaşım, çoğu zaman adaletin toplumsal boyutuna odaklanırken adalet duygusunun tekil insan için oluşmaya başladığı aile kurumunun göz ardı etmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi önemli değerler ortaya koyan uluslararası organizasyonlar - eşitsizlik ve ekonomik kısıtlamalar belirleyici olduğunda - uygulamada işlevsiz kalmıştır. Bu çalışmada bazı adalet tanımlarına ve çocuk haklarına değinilmiş ve kişi-

ABSTRACT

Individuals who have developed a strong sense of justice are very important for a fair society. The feeling of justice begins to emerge from the very beginning of early childhood. Starting from this period children learn both their own needs, and the expectation of others through their sensory systems. In fact, in the formation of their behaviours, which is closely associated with their response to those needs and expectations, the integrity of different developmental parameters is the key issue. The family provides the physical and emotional environment in which this process of emotional development occurs. Majority of the interpretations about justice are concerned with the societal aspects of justice while ignoring the fact that, for an individual, the feeling of justice begins to emerge in the individuals' own family rather than society. International Organisations that created the "Declaration of the Rights of the Child" were not as effective in terms of solving issues like inequality and economic constraints

* Dr. Öğr. Üyesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzm. İstanbul Esenyurt Üniversitesi, SBF, Çocuk Gelişimi Bölümü

nin adalet duygusunun oluşmasında önemli yere sahip olan anne rahmi ve erken çocukluk dönemlerindeki ebeveyn davranışlarına dikkat çekilmek istenmiştir. Şiddet unsurunun etkileri özellikle tartışılmıştır. Yetenekleri geliştikçe, ihtiyaçları ve beklentileri arttıkça hak ettikleri de artmaya başlayan çocukların adalet duyguları, bu erken dönemden başlayarak haklarını ne kadar elde edebildikleriyle ilişkili olarak gelişir. Bu çalışmanın amacı, ebeveynlerin anne rahmi ve erken bebeklik dönemi dâhil olmak üzere çocuklarına yönelttikleri duyguların, gösterdikleri davranışların, rızık dağıtımındaki aracı rollerinin, kişinin adalet duygusunun gelişmesine nasıl etki edebileceğini ortaya koymaktır. Çalışma, bu amaçla, ebeveynlerin planlı ya da plansız başlayan gebelik sürecinden itibaren çocuklarıyla ilişkilerinde oldukları her durumda yapma(-ma)ları gerekenler hakkında öneriler de içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Adalet, şiddet, planlı gebelik, plansız gebelik, anne rahmi, çocuk hakları, rızık dağıtımı

among children. In this study, we addressed some definitions of justice, and child rights, and focused on the importance of parental behaviour, especially violence, during prenatal and early childhood periods, which are crucial to the development of the feeling of the justice, of a child. As children develop more skills, needs and expectations, they deserve more rights and, their parents' response to the emergence of these rights have a major impact on the development of the feeling of justice in a child. The purpose of this study is to present how the development of the feeling of justice in a child is affected by the emotions and the behaviours of the parents. The study gives suggestions about what should (not) be done from the time of planning having a baby and in the process of long lasting relations in order to create a healthy environment for the development of these very important feelings about justice. This study gives suggestions regarding the parental behaviour in the process starting from the time of planned or unplanned pregnancy and, continuing for a lifetime.

Key Words: Justice, violence, planned pregnancy, unplanned pregnancy, prenatal period, child rights

GİRİŞ

Çocuklar çevrelerinden ve kendi vücutlarından, duyu sistemleri sayesinde bilgi alırlar. Çocuklar, aldıkları bu bilgilerle, kendi ihtiyaçlarını ve çevrelerinin onlardan beklentilerini öğrenirler. Kendi bedenlerinden ve çevrelerinden gelen uyarılara verdikleri tepkilerin tamamı onların davranışlarını belirler.¹ Bu davranışlar çocuğun yaşına ve ihtiyacına göre değişim gösterir. Çocuğun değişen ihtiyaçlarını karşılama becerisi aynı zamanda gelişiminin de tarifidir. Çocuğun gelişimindeki nihai amaç bağımsız yaşamaktır. Ancak bu durum çevresiyle uyumsuz olması anlamına gelmez. Çocuğun çevresiyle uyumlu ve bağımsız yaşayabilmesi için temel gelişim parametrelerinin zamanında ve sağlıklı gelişmesi gerekmektedir. Gelişim parametreleri başta hareketi sağlayan motor gelişim olmak üzere, dil gelişimi, sosyal gelişim, bilişsel gelişim, ahlaki gelişim gibi isimler almaktadır. Bu parametrelerin gelişimi birbirinden bağımsız değildir. Sağlıklı olanı; parametrelerin, gelişimde bütünlük içinde olmasıdır. Gelişim parametreleriyle birlikte çocukların duyu durumlarında da önemli değişimler olmaktadır. Çocuklar zaman içinde korkuyu, kaygıyı, sevgiyi, öfkeyi, nefreti tanırlar. Bu süreçte vicdanları da gelişir. Böylece her çocuk kendi adalet duygusunu geliştirir.

Davranış ve duyguların gelişimi çocukluğun çok erken dönemlerinde yani anne rahminde başlar, yetişkinlikte devam eder. Çünkü insan, tek hücreli hâlden itibaren yaşadığı müddetçe değişime ve gelişime açıktır.² Bir kişinin davranışlarını, duygularını etkileyen faktörler bu kadar erken dönemden itibaren başladığına göre çocuğun tüm gelişimini de anne rahminden itibaren ele almak gerekir. Kişinin davranışlarını, duygularını etkileyen faktörlerin erken dönemden itibaren gelişmeye başlaması, çocuğun tüm gelişimini de anne rahminden itibaren ele alınmasını gerektirmektedir.

Adalet duygusu kişilik yapısının en önemli olgularından biridir. Bunun gelişimi de anne rahminden itibaren çocuğun aldığı uyaranlardan etkilenir. Anne rahminden itibaren çocuğun almış olduğu uyaranlar, adalet duygusunun gelişimini etkilemektedir. Bir çocuğun sağlıklı gelişebilmesi için, uygun şiddette ve gerekli miktarda uyaran almasının yanında beslenme, barınma, eğitim gibi temel ihtiyaçlarının zamanında karşılanması çok önemlidir. Beslenme, barınma ve eğitim her çocuğun olmazsa olmaz hakkıdır. Bunların mutlaka karşılanması gerekmektedir. Sağlıklı olmayan gebelik süreci, beslenme barınma ve eğitim so-

¹ Laura E. Berk, *Bebekler ve Çocuklar: Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s10,11.

² John W. Santrock, *Yaşam Boyu Gelişim*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2017, s84.

runları çocuğun gelişimini olumsuz etkiler. Bu olumsuzluklar, tüm duygularda olduğu gibi, adalet duygusunun gelişimine de menfi tesir eder. Olumsuz etkilerin başında ebeveyn davranışları gelir. Çünkü bir çocuğun çevresi, anne rahminden itibaren hayatının erken dönemlerinde neredeyse ailesi ile sınırlıdır. Ebeveyn, hem çocuğuna verdiği genetik şifrelerle hem de erken dönemdeki davranış modeliyle onun gelişimine en büyük katkıyı sağlar.

Ebeveynin planlayarak gebe kalması, gebelik süresince yaşadığı davranış ve duyguları, doğumda ve doğumdan sonra çocuğuna olan yaklaşımları, çocuğun adalet duygusu dâhil tüm gelişimini büyük oranda etkiler.

Şiddet

Çocuğun adalet duygusunun gelişiminde, başta ebeveyn olmak üzere tüm yakın ve uzak çevrenin uyguladığı şiddet önemli yer tutar. Çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması yanında şiddetle olan deneyimleri de adalet duygusunun gelişmesinde önemlidir. Çünkü şiddetin, temelde çocuk hakları sorunu olduğu, çocuk haklarının da adaletin başlangıç noktası olduğu olgusundan yola çıkıldığında, öncelikle başlangıç noktasına ve görünmeyen yüzüne dikkat edilmesi gerekmektedir.

İnsan, şiddet olgusu ile tanımlayabileceği en küçük hâlden itibaren karşılaşabilmektedir. Burada önemli olan şiddete maruz kalanın kim olduğu, şiddetin ne zaman başladığı, ne kadar devam ettiği, şiddeti kimlerin niçin ve nasıl uyguladığıdır. Şiddeti uygulayanların bilinç durumu, sistematik ya da rastgele olması, kendilerinin de geçmişte ve/veya günümüzde şiddetin kurbanları olup olmamaları gibi birçok etkenin göz önünde bulundurulması ve tüm bu etkenlerin hem tek başlarına hem de bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir.

Günlük hayatta kınanan, seyretilen, duyulan, görülen, ürküten, iğrenilen, korkulan, ayıplanan, kaygılanılan, endişe edilen, paniğe yol açan en önemli olgulardan birisi şiddettir. O hâlde, şiddet sadece kınanmamalı, ayıplanmamalıdır. Şiddetten sırf ürkmek, korkmak, iğrenmek, nedenlerini, temellerini tartışmamak şiddetin çözümüne fayda sağlamaz. Haber kaynaklarında okunan, dinlenen ve seyretilen şiddet, yalnızca bugünün olgusu değildir, derinliğine inerek tartışmak gerekir. O zaman belki önümüzdeki dönem için iyimser olunabilecektir. Yoksa bugünkü gibi günlük hayatın konuşulacak tek konusu, haber kaynaklarını besleyen en çarpıcı olaylar olmaya devam edebilecektir. Olgunun özüne inemeyen yorum ve yorumcular ile durumu göremeyen ya da görmezden gelen toplum

olunduğu müddetçe bugün başkasını üzen, yıkan şiddet; yakında herkesin başına gelebilir. Şiddeti görmezden gelenlerin çok yakını kurban olabilmektedir. **Burada şiddeti uygulayanın da, maruz kalanın da kurban olduğuna inanılırsa sorun daha iyi anlaşılabilir.**

Şiddeti değerlendirirken, sırf uygulayıcıyı ayıplayıp kınamak, maruz kalana ise acıyıp üzölmek kolaycılığına kaçılırsa, şiddetin azalmasından ziyade artışına katkı sağlama ihtimali doğabilir.

Şiddetin pek çok nedeni olabilir. Burada vurgulanmak istenen çok erken dönemlerde başlayan nedenlerdir. Bazen günlük hayatta hiç de üzerinde durulmayan ve önemsenmeyen davranışlar bile şiddet olarak geri dönebilmektedir. **Doğum öncesinden hayatın sonuna kadar;** genetik yapıdan toplumsal baskılara, yenilen içilenden, yaşanan ortamın fiziksel ve ruhsal koşullarına kadar geniş ve dinamik etkenler bazen **açık seçik**, bazen de **gizli saklı, sinsice**, kimi zaman **hızla**, bazen de bir ömür boyu süren **yavaşlıkta** kişiyi şiddetin içine itebilir. **Farkında olmadan** umulmadık bir kişi, beklenmedik bir anda şiddetin kurbanlarından olabilir.

O zaman herkes bazı davranışlarının kendisine veya yakınına zarar verebileceğini durup düşünmelidir. Başkasına davrandığı ya da davranmadığı durumun kendi üzerinde uygulanmasından hoşlanıp hoşlanmayacağını sorgulamalıdır.

Şiddet, insanın hayatına çok erken girmiş olabilir. Sebebi ne olursa olsun **istenmeden gerçekleşmiş evlilikler** ya da istenmeyen kişiyle birliktelikten ortaya çıkmış anne babalık durumu, bu olayın neticesinde doğmuş çocuk, bile bile ortaya çıkmış mutsuzluk üçgeninin açtığı yaralar, hele doğum sonrası da sarılmamışsa; bu ortam **hoşgörü** kültüründen çok şiddet kültürünü besler. **Hamilelik** süresince anne baba adayının her türlü davranışı, beslenmeleri, günlük aktiviteleri, sevgilerinden endişelerine kadar bedensel ve ruhsal yapıları gibi durumlar doğacak bebeğin karakteri üzerine etki yapmaya başlar. Tabii ki anne babanın **genetik** alt yapısının da çocuğun karakteri üzerinde belirleyici olduğu unutulmamalıdır.

Sonra da doğumdan itibaren maruz kaldığı davranışlar; **acıktığı** hâlde doyurulmaması, doymasına rağmen **kusturuncaya** kadar yemeğe zorlanması, **uykusuz** gelmeden yatırılması, kaşındığı hâlde **yıkanmaması**, **üşüdüğünde** ısıtılmaması, **sıcakladığında** soyulmaması, bunaldığında **havalandırılmaması** gibi basit görölen, küçömsenen, önemsenmeyen davranışların o bebekte ileriye dönük ne gibi izler bıraktığının iyi düşünölmesi gerekir.

Oral (ağız) döneminde elini ağzına götürmesine izin verilmeyen, **anal** (tuvalet) döneminde illa çevresinin istediği zamanda olacakmış gibi tuvalet eğitimi diye tutturulan, **genital** (cinsel) döneminde elini cinsel organına götürdüğünde kızılan, hatta yakmakla tehdit edilen, o küçücük vücutlu, büyük beyinli çocuklara farkına vararak veya varmayarak şiddet uygulanmış olmaktadır.

Oyunun en heyecanlı yerinde sadece büyüklerin eğlencesi için oyundan ve arkadaşlarından mahrum edildiğinde onun içinde ne fırtınalar kopabileceği, nasıl bir hayal kırıklığı yaşayıp, öfkeye kapılabileceği çoğunlukla düşünülmemektedir.

Daha üç yaşındayken, yani oyun çocukluğunun en hararetli döneminde, **terbiye, dil, müzik** veya spor öğretilsin, disipline olsun diye küçücük odalarda çocuğu saatlerce oturtmak anne, baba, öğretmen, hoca gibi otoriteleri mutlu ediyor olabilir. Ama ya çocuk en başından öğrenmeye ve öğretenlere karşı **hınç** duymaya başlarsa! Bu hınç, adalet duygusundan çok şiddet duygusunu besleyebilir.

Kardeşi olmadığı ya da yaş farkı fazla olduğu için **yalnız** kalan çocuğa arkadaş olarak çoğunlukla, ailenin koşullarına ve vizyonuna göre; ya sanal ortamlar, yaşlı ya da aynı dili bile kullanmadığı bakıcılarla, kuşak farkı olan büyükanne ve büyükbabalar (en az zararlısı, en uygunu yine büyükler) seçiliyor. Üstelik aile bu kadar masrafı karşılamak için daha çok çalışıyor. Çocuklarla sabah ve akşam **sofralarında** bile bir arada olunamıyorsa **aile bağları** ve **ait olma** duygusu zor gelişir. Çünkü insanda sorumluluk alma ve sonuçlarına katlanma gücünün ilk adımı aile bağları ile ait olma duygusunun güçlü olmasıyla ilgilidir.

Temel eğitim sekiz yıla çıktığında iki yönüyle olumlu oldu. Birincisi, ilk üç yıl sınıf tekrarı ailenin iznine bağlıydı ve oyun öncelikli eğitim, çocuk gelişimine daha uygundu. Oyun, çocukluğun her döneminde hayatın erken provası olduğundan eğitimde çok önemlidir. Hatta son yıllarda “oyunlaştırma (gamification)” eğitimde kullanılan ve dikkat çeken bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.³ İkincisi ise, liseye giriş sınavlarının sekizinci sınıfta olacak olmasıdır. Bu uygulamalarla çocuklara oyun oynamak için daha çok zaman kalabilirdi. Ancak ne o yıllardaki uygulamalarda ne şimdiki dörtlü yıllara bölünmüş temel eğitim sürecinde işlerin hiç de olumlu ilerlemediği görülmektedir. Belki de karar vericilerin iyi niyetle ortaya koydukları sistemler, teorik olarak doğru ama uygulama sonuçları beklentileri karşılamıyor.

³ Aras Bozkurt, Evrim Genç Kumtepe, “Oyunlaştırma, Oyun Felsefesi ve Eğitim: Gamification”, Akademik Bilişim Dergisi, 5/7, Mersin, 2014.

Burada aileler başta olmak üzere, eğitimeçiler, karar vericiler, işletmeciler ve diğer ilgililerin işin dozunu ayarlayamadıklarından istenen sonuçlar alınamamaktadır. Sonuçları itibariyle oyun oynama haklarını yeterince kullanamayan bu yaş grubundaki çocuklar da sanki bir şekilde **ihmale uğramaktadır**.

Ülkemizdeki yoğun kentleşme çocuk gelişimini olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biridir. Plansız yapılaşmanın çocuk gelişimine uygun olmadığı görülmektedir. Yüksek binalar ve çevresindeki yüksek duvarlar çocukları mutlu etmez. Yüksek katlarda yaşamak büyükler için iyi manzara seyretmek anlamına gelebilir. Ancak çocukları topraktan bu kadar uzaklaştırmak oyun alanlarını kısıtlamakta, sağlıklı gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. **Bu tür yaşam alanları, çocuğun doğasına uygun yaşama hakkına aykırıdır.**

Yüksek duvarlı yapıların içinde ve dışında yaşamak, farklı gelir seviyesindeki ailelerin çocukları arasındaki ilişkilerde kopukluklar meydana getirebilir. Bu kopukluk da çocuğun, farklı insanlarla bir arada yaşama kültürünün gelişmesini engeller. Aynı zamanda sosyal adalet duygusunun gelişimi **olumsuz yönde etkilenir**. Bu yaşam tarzına teknolojinin kötüye kullanımı da eklenirse, **çocuklarda** doyumsuzluk başlar.

Çocuk Hakları

Birleşmiş Milletler çocuk hakları sözleşmesi incelendiğinde, bu sözleşmenin, bunu kabul eden toplumların çocuk hakları ile ilgili sorunlarını arkada bırakacakları öngörüsüyle hazırlandığı tahmin edilir.⁴ Ancak pratikte bu tahminin doğru olmadığı ortadadır. Eğer böyle olsaydı bunu imzalayan gelişmiş ülkelerde en azından çocukluk çağı obezitesi şeklinde bir sorun olmazdı.⁵ Dünya Sağlık Örgütü komisyon tavsiye raporlarında, obezitenin ele alınmasının kapsamlı çalışma gerektirdiği, tek ülkenin ya da kurumun yalnız başına mücadele edemeyeceği ya da obezite nedenleri araştırılırken doğum öncesi dönemlerden başlanması gerektiği gibi konularda son derece önemli tespitler yapmakla birlikte doğal olarak adil dağıtım konusunda misyon, yetki ya da yaptırım gücüne sahip değildir.⁶

İnsan veya toplum hayatında bir sorun var ise bunun başlangıç noktasını bulup, tartışmaya oradan başlanabilirse çözüme de daha kolay ulaşılır. Bu nedenle konuya, “çocuk haklarının başlangıç noktası neresidir?” gibi bir soruyla başlamak iyi bir yaklaşım olabilir.

⁴ Sunay Yıldırım Doğru, Çocuk Hakları ve Koruma, Eğiten Kitap, Ankara, 2014, s5.

⁵ <http://apps.who.int/gho/data/node.main.BMIPLUS1C?lang=en>

⁶ http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/204176/9789241510066_eng.pdf;jsessionid=626DD9A1C09C7E18DC49356AB05106D2?sequence=1

Bu sorunun cevabına yukarıda kısaca değinildi. Burada başlangıç noktasının dişi ve erkek hücrelerinin ilk birleştiği döllenme anından bile daha öncesi olduğunu tekrar vurgulamak gerekir. Ancak bir gebeliğin, tarafların isteğiyle planlanarak gerçekleşme oranının % 50 olduğunu görünce,⁷ her ne kadar çocukların hakları gebelik öncesinden başlasa da bundan eşit şekilde faydalanma ihtimali de olsa olsa %50 olarak öngörülebilir. Daha baştan doğan bebeklerin yarısı planlanmadan gerçekleşen gebeliklerin sonucuysa, diğer tüm hakları kenara bırakılsa bile, çocukların önemli kısmının, en temel ihtiyaçlarından biri olan ebeveynlerinin çocuğuna duygusal bağlanma durumundan eşit faydalanmadıklarını düşündürür. Her ne kadar gebeliğin ortasında bebek hareketleri başlayınca ebeveynin bebeğe bağlanma atağı⁸ başlasa da bunun gücü her bebekte aynı olabilir mi? Planlanan ve planlanmayan bebekler kıyaslandığında bağlanma aynı oranda olmaz. **Aslında her bebeğin istenerek, planlanarak oluşan gebelik sürecinden sonra doğma hakkı vardır.** Bunun olmadığı her durum, daha baştan bebeğin hakkını ne kadar aldığı sorusunu gündeme getirir. Çocuğun adalet duygusunun gelişmesinde önemi vurgulanan, ebeveyn çocuk ilişkileri işte bu karar aşamasından itibaren başlamaktadır.

Gebelik öncesi başlayan bu ebeveyn çocuk ilişkisi; refah düzeyi, eğitim seviyesi, doğum sayısı, genç nüfusun toplam nüfusa oranı gibi sosyolojik parametrelerden ne kadar etkilenebilir, etkilenirse bu olumlu yönde mi, olumsuz yönde mi olur, bunları da ayrıca düşünülmesi gerekir. Bütün bunlar düşünülürken göz ardı edilemeyecek bazı gerçekler var. Refah düzeyi, eğitim seviyesi arttıkça ailelerin çocuk sayısı azalmaktadır.⁹ Bu yüzden bu ebeveynlerin çocuklarıyla ilişki deneyimi daha azdır. İnsan ilişkilerinin daha iyi olmasında deneyim önemli bir faktördür. Çünkü daha çok ilişki, daha çok etkileşim demektir. Özellikle insanın bırakamayacağı, vazgeçemeyeceği en yakınındakilerle ilişkilerinin kalitesi, diğer insanlarla ilişkilerinin kalitesini de etkiler. Yani etkileşim gücü bu ilişkilerle çok yakından ilgilidir. Bu durumda bir tarafta ekonomik varlıkları daha iyi, entelektüel birikimleri daha fazla, ancak çocukla ilgili deneyimleri az, diğer tarafta ekonomik darlık içinde, daha az entelektüel birikimleri olan, ancak çocukla ilgili deneyimleri daha fazla aileler var. Tüm ailelerin ellerindeki imkânları sonuna çocukları için harcadıkları düşünülse de akla bazı sorular geliyor: Daha az deneyimli aileler bu eksikliklerinin farkında mı, farkındaysa bunun için ne

⁷ Gordon M. Wardlaw, Anne M. Smith, Contemporary Nutrition, New York: McGraw-Hill, 2009, s542.

⁸ Robert M Kliegman, Bonita Stanton, Joseph Geme, Nina Schor, Nelson Textbook of Pediatrics, Elsevier, Philadelphia, 2016, volume 1, s61.

⁹ http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2017-2.pdf

yapıyor? Yoksul aileler zaten kıt olan ekonomik varlıklarıyla çocuklarının temel ihtiyaçlarını nasıl karşılıyorlar? Fiziksel olarak temel ihtiyaçları karşılanamayan çocukların başka ne gibi sorunları oluyor? Bu sorunları çözmek sadece idarenin görevi mi, gibi sorunları tartışmak gerekmektedir.

Çocuk Haklarından Adaletle

Çocuk hakları açısından anlamlı adalet tanımını Fransız yazar Anatole France sunar. İşte France'ın **“Adalet ancak hakikatten, saadet de ancak adaletten doğabilir”**¹⁰ sözü, mutluluğun asıl kaynağının, ancak hayatın gerçeklerinden doğduğunu, bu gerçekliğin de adaletle mümkün olduğunu ima eder. Herkes mutlu olmak ister. Ancak mutlu olmanın, bunu sürdürmenin bedeli vardır. Bu bedel herkesin kendi gerçekleriyle yüzleşmesidir. Kişi, bunu ya kendi başına yapar, ya da toplumun dinamikleri yaptırır. Kendi gerçeğiyle yüzleşmek, kişinin içindeki adalet duygusunun gücüyle yakından ilgilidir. Kişideki adalet duygusunun gücü, daha doğum öncesindeki bebek ebeveyn ilişkisiyle başlar. Doğumla birlikte önemli atak meydana gelir. Sonra yakın uzak çevresel faktörlerden etkilense de genetik yükün tesirinin hep olduğu bu durum çocukluk dönemiyle de sınırlı kalmaz. Tüm ömür boyunca süren etkileşimlerle ortaya çıkan dinamik bir olgudur.

St. Thomas d'Aquin adaletle ilgili olarak üç önemli tanım yapar.¹¹ Bunlardan ilki **“Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkasına yapma”** kuralıdır. İkincisi **“insanın başkalarından beklediği davranışı önce kendi kendine yapması gerekir”**. Üçüncü kural **“başkalarının sana yapmalarını istediğin şeyleri sen de başkalarına yap”** kuralıdır.

Buradaki ilk iki ifade üçüncü cümle ile birleştiğinde adaleti çok daha iyi tanımlar. İlk ifade ile çocuğa adil olma öğretisi verilmek istenirse bu çocukta eksik adalet duygusu gelişmesine sebep olur. Çocukta eylemsizliğin daha adil olduğu anlayışı gelişebilir. Oysa çocuk dâhil herkes için eylemsizlik değil adil davranışlarda bulunmak önemlidir. İkinci cümle de yine çocukta eksik adalet duygusu geliştirir. Burada kendi kendine davranmak gibi kısıtlayıcı yaklaşım vardır. Oysa davranışlar karşılıklı etkileşim içinde olmalıdır. Ebeveyn ve çocuğun diğer çevresinin davranış öğretisi üçüncü cümlede olduğu gibi **“başkalarından beklediğin davranışı önce sen başkalarına yap”** şeklinde olursa çocuk ancak adil davranmayı öğrenip içselleştirebilir.

¹⁰ Müzeyyen Tüzün, Dünya Bilgelerinden Özlü Sözler, Sis yayıncılık, İstanbul, 2014.

¹¹ Niyazi Öktem, Ahmet U. Türkbağ, Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s69.

Mevlana Celalettin Rumi “**Ne olursan ol, yine gel**” sözüyle umutsuzluğa düşmüş kişilerin ruhlarını etkilemek ve kırıntı kadar da olsa vicdanlarına hitap etmek, küçücük de olsa adalet duygularını harekete geçirmek için bu ifadeleri kullanmıştır. Çünkü kişi doğumdan itibaren yaşadıklarıyla adalet duygusunu hiç geliştirememiş olsa bile, rahminde bulunduğu sırada annesi tarafından sevilmiş, analık duygularıyla okşanmışsa, vicdanının bir köşesinde, gücü çok zayıf da olsa mutlaka adalet duygusu kırıntıları vardır. İnsanın olduğu yerde mutlak umutsuzluk yoktur. Bu umudu bulmak, onu harekete geçirmek, çok düşük bir ihtimal bile olsa mutlaka denenmelidir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin¹² maddelerinin bazılarını değerlendirmek için, “**her çocuğun temel yaşama hakkı vardır**” maddesiyle başlanabilir. Bu tartışılmayacak bir gerçektir. Çocuk hangi şartlarda dünyaya gelirse gelsin onun yaşaması için her türlü imkânların seferber edilmesini gerektirir. “**Her çocuğun düşüncesini özgürce açıklama hakkı vardır**”. Dünyaya gelmiş her çocuk bireydir ve kendi düşünceleri vardır, bunları özgürce açıklaması sağlanmalıdır. Çünkü “çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterilir.” Aynı zamanda “**Çocuğun eğitim hakkı vardır ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesi gerekir.**” Adalet ve eşitlik herkesten önce çocuğun temel hakkıdır. Bu sağlanırsa ancak sonraki nesiller daha adil, daha özgür ve daha eşitlikçi bir dünyada yaşama şansına sahip olur. İnsanların sağlığının daha iyi sürdürülebilir olması en başta çocukların sağlıklı olmasına bağlıdır. Bunun için, “**çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkı vardır.**” Maddesinin titizlikle tüm kişi ve kurumlarca uygulanması gerekir. “**Her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı vardır. Bunun sağlanması öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.**” Bu madde çok önemlidir. Çünkü çocuğun tüm temel ihtiyaçlarının karşılanmasında ilk sorumluluğu ebeveyne yüklemiştir. Bu sorumluluğun ebeveyne verildiği aşağıdaki Kur’an-ı Kerim ayetinde açıkça görülmektedir.

“Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O’nun ayetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, **kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan** kimselerdir. eder-

¹² https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarinaDairSozlesme.pdf

ler. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlara rableri katında yüksek mertebeler, **bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır.**"¹³

Kur'an-ı Kerim'in rızık dağıtımını ile ilgili ayetinde belirtildiği gibi adalet dağıtımını da tıpkı ekmek, aş dağıtımını gibi en başında ebeveyn çocuk ilişkisiyle başlar. Çocukların kendilerine ayrılan rızıklarından faydalanmada ebeveynlerin aracı rolü son derece önemlidir. Ebeveynler çocuklarının ihtiyaçlarını karşılarken adil davranmalıdırlar.

Yukarıda da belirtildiği gibi çocuklar haklarından eşitlik ilkesi çerçevesinde faydalanmalıdır. Ancak insan türü, canlılar arasında uzunca süre başkalarına muhtaç bir şekilde hayatını devam ettirmek zorundadır. Yani kendi rızıkından faydalanırken uzun yıllar araçların eline bakmaktadır. Kendi varlığının başladığı andan itibaren bu paydan faydalanmasına annesi aracılık etmektedir. Anneden ayrılma bile uzunca bir süre yine öncelik annesi olmak üzere ebeveynine muhtaçtır.

Onlardan biri veya ikisi görevini yapamaz durumda olsa bile kendi payına bağımsız ulaşabilmesi için yıllar geçecektir. Babalar çocuğun var oluşuna katkıda bulunduktan sonra doğuma kadar ki süreçte de daha sonraki zamanlarda da çocuklarının rızıkına ulaşmasında büyük rol oynarlar. Kısacası çocuklar için rızıklarından faydalanmada ebeveynler uzunca süre aracılık yaparak belirleyici olurlar. İşte burada anne babanın adil davranması, eşitlik ilkesini gözetmesi çok önemlidir. Ailenin ister tek çocuğu olsun, ister daha fazla, çocuklarına karşı davranışlarındaki eşitlik ilkesi, adil olma becerisi, çocuklarda eşitlik ve adalet duygusunu geliştirecek en önemli belirleyici faktördür. Kendi anne babasından ister kendine karşı olsun ister başkalarına karşı adil davranışlar görmeyen bir çocukta adalet kavramının gelişmesi de çok zordur. Gelişse bile güçsüz kalır.

Ebeveyn Çocuk Arasında Adalet İlişkisi

Planlanmış, anne baba adayının ortak kararı ve isteği üzerine gerçekleşmiş gebelikte adalet ilişkisi gebelikten bile önce başlayabilir. Çocuklarıyla henüz hiç bir biyolojik, fiziksel ilişkileri olmasa bile duygusal ilişki bulunabilir. Gebelikle birlikte biyolojik bir ilişki başlayınca bu bağ biraz daha güçlenir. Gebeliğin ortalarında bebeğin hareketleriyle birlikte fiziksel olarak varlığına iyice inanma aradaki bağın gücünü daha da artırmaktadır. Gebeliğin devamında, doğumda,

¹³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Kuran-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, 8/Enfal:2-4.

doğum sonrası çocukluğun her döneminde, ergenlik, yetişkinlikte hep devam edip gitmektedir. Ebeveyn veya çocukların ölmüş olması bile bu ilişkiyi tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Çocuklar, beslenme, barınma, eğitim, meslek tercihi, eş seçimi gibi hayatlarının her anında ebeveynleriyle ilişki içindedir. Bu kadar uzun, bu kadar karmaşık ömürden bile uzun süren ilişkideki etkileşimi düşünmek insanı ürpertir. Gebeliklerin başlangıcı ister planlanmış, ister planlanmamış olsun, çocukla anne her durumda mutlak ilişki ve iletişim içindedir. Her gebelikte babanın olaya dâhil olup olmaması bu ilişki ve etkileşimin gücünü tabii ki etkiler.

İşte burada, en geç gebeliğin oluştuğu andan itibaren ebeveyn de çocuğun rızasına ulaşmasında aracılık etmeye başlamıştır. Uzunca süre bu aracılık hizmetine devam etmek zorundadır. Bunda güvenliğe, dengeye, eşitliğe ne kadar dikkat edilirse çocuktaki adalet duygusu da o kadar iyi gelişecektir. Yani vicdanın gözü o kadar iyi görecektir. Vicdanın sonradan körelmesi zordur, genellikle baştan görme becerisi gelişirken adildir veya değildir.

Her çocuk, ana rahminde bir hücreli iken potansiyel olarak dünyanın en adil insanıdır. Genetik mirasından başlayarak bundan sonra yaşayacakları onun vicdanındaki adalet terazisinin hassasiyetini ve yönünü belirler. Bunda en büyük etkiye sahip olan ebeveyn çocuk ilişkileridir. Ebeveynin, çocuğunun hakkı olan rızasını ona nasıl ulaştırdığı en önemli faktördür. Bu taşıyıcılık nosyonu uzun sürece yayılır. Ömürden daha uzun süren, etkisi nesilden nesile devam eden, sonu için kesin zaman öngörülemeyen, dinamik ilişki ve etkileşimler silsilesidir. Nesiller arası geçişlerde daha iyiye, daha kötüye değişimler olabileceği gibi hiç bir şeyin değişmediği dönemler de vardır.

Çocuğun Her Gelişen Becerisiyle Yeni Hak Kazanması

Çocuk, planlı veya plansız olarak dünyaya gelse de var olduğu öğrenildiği andan itibaren onunla duygusal iletişime geçilmelidir. Bu durum ilk çocuk ya da sonrakiler için değişmemelidir.

Gebeliğin ortalarından itibaren başta ebeveyn olmak üzere bebeğin çevresindeki herkes bebekle konuşmalıdır. Çünkü işitme duygusu gelişen bebek¹⁴ artık kendisiyle konuşularak da ilişki kurulmasını istemektedir. Yani bebeğin bu dönemden itibaren **yeni ve ayrı kişilik olarak kabul edilme ve muhatap kabul edilme hakkı vardır.**

¹⁴ Gordon M. Wardlaw, Anne M. Smith, Contemporary Nutrition, New York: McGraw-Hill, 2009, s544.

Tüm gebelik süresince başta anne olmak üzere, baba ve yakın çevresindeki herkesin yaşam tarzına dikkat etmesi gerekmektedir. Beslenmeden, uykuya, sigaradan, günlük fiziksel aktiviteye hatta kendi aralarındaki konuşmaların içeriğine kadar yaşamın tüm dinamikleri doğacak bebeğe göre yeniden düzenlenmelidir. Doğuma her açıdan sağlıklı hazırlanılmalıdır. Başta ebeveyn olmak üzere bebeği bekleyen herkes fiziksel, zihinsel ve ekonomik olarak gerekli hazırlıkları yapmalıdır.

Doğum esnası ve sonrasında öncelik hep bebeğin fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılanmasına verilmelidir. Örneğin özellikle ilk üç ay bebek uyku hariçi sürelerinin çoğunu anne kucağında geçirmelidir. Bu onun fiziksel ve fiziksel olmayan her türlü gelişimine çok olumlu katkı sağlayacaktır. Bu, özellikle ilk üç ay her bebeğin istediği kadar anne kucağında kalmaya hakkı vardır olarak da söylenilebilir. Bu hakkın sağlanması diğer tüm haklarının sağlanması gibi o çocukta adalet duygusunun gelişmesine olumlu katkı sağlayacaktır.

Bebeklik ve çocukluk süresince sadece acıkınca doyması, doyunca daha fazla yemeye zorlanmaması gerekir. Aynı şekilde acıktığı zaman da şu ya da bu sebeplerle doyurulmamasının çocukta gelişim sorunlarına yol açacağı ortadadır. Aslında çocuk, haklarından faydalanamadığı zaman hayatının her aşamasında gelişim sorunu ile karşı karşıyadır. Üstelik bu durum bebekliğinde yaşansa bile tüm hayatını etkileyebilecek uzun soluklu sonuçlar doğurabilir. Örneğin olaylara hoşgörüyü yaklaşma duyguları gelişmeyebilir. Bu konunun ayrıntılarına şiddet bölümünde değinilmişti.

Eğitim hayatında ve meslek seçiminde çocuğun özelliklerine göre tercihler yapılmasında ilk görev önceliği ebeveynindir. Bu da çocuğun temel haklarından biridir. Ebeveynin adalet ve eşitlik ilkelerine uygun davranması çocuğun adalet kavramını dengeli olarak içselleştirmesindeki en önemli aşamadır.

Evlilik kurumunun oluşması sadece iki kişi arasında gerçekleşmez. Başka ifade ile evlilik, rızası olsa bile kişinin diğeri tarafından seçilmesi de değildir. Ya da evlenenler sadece evlilik çağına gelmiş gençler değildir. Evlilik kurumu oluşurken başlangıçta olmasa bile devamında ailenin etkisi çok fazladır. Sanki aile evlenmiş gibidir. Çünkü başka birisiyle evlenen kişi tüm geçmişini, hayata bakışını, yaşam tarzını, alışkanlıklarını, önceliklerini geride bırakamaz. O yaşına gelinceye kadar ortaya koyduğu davranış kalıplarının büyük çoğunluğunu aileden almıştır. Evlenen iki kişinin ailesi hiç birbiriyle görüşmemiş bile olsa o evde artık iki ailenin özellikleri vardır. Bir birine uyar ya da uymaz. Bu nedenle ebeveyne çocuklarının eş seçiminde de büyük sorumluluk düşmektedir. İşte yine

burada da hem ebeveynin şu andaki davranışları, hem de çocuklarına yükledikleri adalet anlayışı bu yeni evlilik kurumunun sağlıklı olmasında belirleyicidir.

Ebeveyn her çocuğuyla başta sevgi olmak üzere duygusal iletişimde adil olmalıdır. Doğum sırasına, cinsiyetine, planlı olup olmadığına bakmaksızın sevgi dâhil tüm olumlu duygularını tüm çocuklarına hiç aracısız, tüm saflığıyla aktarmak zorundadır. Tüm ebeveynlerin çocuklarına olan sevgilerinde farklılık yoktur. Ancak günümüzde, genellikle deneyimsizlikten ilk çocuklara bu sevgiyi nasıl göstereceği konusunda tereddütler yaşanabilir. Sanki gösterdiği sevgi onları şımartacak, disiplinleri bozulacak, terbiyeleri zorlaşacak gibi gereksiz evhamlar içinde olunabilir. Her ne kadar ikinci çocukta bu evhamdan kurtulup daha duru bir sevgiyle onlara yaklaştırmaya başlasa da bunun ilk çocuklardan itibaren olması için anne baba adayları eğitilmelidir. Çünkü ebeveynler, duygu aktarımı dâhil olmak üzere her konuda çocuklarına adil davranmalıdır ki çocuklarındaki adalet duygusunun gelişimine olumlu katkı verebilsinler.

Çocuğun küçük, ebeveynin tecrübesiz olduğu dönemlerde çocuğun acıktığı hâlde yanlış beslenmesin diye doyurulmadığı, doyduğu hâlde gereğinden fazla yemeye zorlandığı, uyku eğitimi diye ağlamaya bırakıldığı, bezden kurtulsun diye baskı yapılan, çok para kazanma uğruna onların vaktinin çalındığı, doğayla baş başa olmaları için gerekli çabanın harcandığı zamanlar olabilir. Yani çocuklara bazen iyi niyetten, bazen cehaletten şiddet uygulanmış olabilir. Bunların çocuklarda kalıcı izler bırakması, ebeveynin de yaşı ilerledikçe daha olgun davranışlar göstereceği yıllarda bile hâlâ eski yanlışlarda ısrar edilirse pekişir ve kalıcı hale gelebilir. Bu nedenle “zararın neresinden dönülürse kârdır” misali bir an önce herkesin kendisiyle yüzleşip davranışlarını değiştirebilirse çocukların davranışları da, adalet anlayışları da olumlu yönde değişmeye başlar. Çünkü çocuk vücudu ve ruhu daima iyiye doğru gitme, yani olumlu gelişme yönünde programlanmıştır. Hak ettiğini alır almaz mutlaka bunun karşılığını verir.

Çocuklar yaşam, sağlık ve eğitim gibi en temel haklarından faydalanırken tüm maddî ve manevî kaynakların onlara eşitlik ilkesi içinde aktarılması elzemdir. Özellikle okuldaki eğitim sürelerini göz önüne alarak tüm kaynaklar ilk çocuklarda tüketilmemelidir. Dünyanın bin türlü hâlinin olabileceği hiç unutulmadan her çocuğa kaynakları adil bölüştürmek gerekir. Hepsinin aile kaynaklarından ve ülke kaynaklarından eşit faydalanması için fırsatlar sunulmalıdır. Tek çocuğu olsa bile aile, en yakınındakilerden başlayarak diğer çocukların da bu fırsatlardan yararlanmasına katkı sağlamalıdır. Bu davranış, başta o ailenin kendi çocuğu olmak üzere diğer çocukların bile adalet duygusunun gelişmesinde faydalı olacaktır.

Her çocuğun karakteri, davranış tarzı, hayata bakışı, öncelikleri ebeveynin beklentilerine uymayabilir. Hatta bazen bu davranışlar asilik olarak değerlendirilebilir. Çocuk, kaç yaşında olursa olsun o ebeveynin çocuğudur. İstenmeyen durumuna öyle ya da böyle mutlaka ebeveynin de katılımı olmuştur. Tüm maddî ve manevî kaynaklar ebeveynin istediği davranışları gösteren çocuklarıyla, göstermeyen çocukları arasında eşit paylaşılmalıdır. Ebeveyn adaleti işte burada gerçek gücünü gösterir. En ufak ayrımcılık beğenilen ve beğenilmeyen davranışları gösteren her iki çocuğun adalet duygusunun gelişmesinde derin yaralar açar. Yani yapılan iş her iki çocuğu da mutlu etmeyeceği gibi sadece kocaman, kapanması zor bir adalet yarası açar.

Çocukların diğer çocuklarla olan ilişkilerinde hakkaniyetli davranmama durumlarında, karşı tarafın hakkının korunup, korunmaması da çocukların adalet duygusunun nasıl gelişeceğinde önemli olacaktır. Ebeveynin bir tarafta sırf kendi çocuğu olduğu için diğer çocuğun hakkına saygı göstermemesi, toplumda sadece ve sadece adaletsizlik tohumları ekmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Çocuklar evlendikten sonra, eşiyle ve çocuklarıyla ilişkilerinde haksızlık edip etmediği hususu ebeveyn tarafından kontrol edilmelidir. Yani ne kızlar damatlarla, ne oğullar gelinlere haksızlık etmeli, ederse ilk önce karşısında aileyi bulmalıdır. Torunlar, anne babaları tarafından haksızlığa uğrarsa, hiç bir ayırım gözetmeksizin yine biz onun hakları ebeveynler tarafından korunmalıdır.

Ebeveyn çocuk ilişkileri bir ömürden bile uzundur. Daha onlar ana rahmine düşmeden ebeveyn sorumlulukları başlamakta, ölümden sonra da etkileri devam etmektedir. En büyük sorumluluk da adil olmaktır. Çocuklar insanların en büyük mutluluk kaynağıdır. Ancak adalet olmadan mutluluk imkânsızdır. Rızıklarını onlara ulaştırırken ne kadar adil olunursa, yetişkinler de, çocuklar da, torunlar da ve diğer nesiller de o kadar mutlu olur. Eğer ortada mutsuzluk varsa, çözüm önce adalet duygusunda ve çocukların hukukunda aranırsa doğru sonuca ve kesin çözüme ulaşılır.

SONUÇ

Adalet, sadece bireyin değil, toplumun, hatta insanlığın yaşam kalitesi ve mutluluğunu belirlemede en önemli kavramlardan biridir. Bu kadar önemli bir kavramın olgu olarak ortaya çıkması sadece yetişkinlik dönemiyle ilgili değildir. Sırf çocukluk dönemindeki yaşanmışlıkların sonucuyla adalet duygusunun gelişimi sınırlandırılmaz. Bu olgunun kişide gelişimi gebelik öncesinden başlayıp ömür boyu devam eder. Etkisi ise o kişiyle de sınırlı kalmaz nesilden nesile ak-

tarılır. Üstelik bu aktarım en çok ebeveynin çocuğun haklarını ona ne kadar adil ulaştırdığıyla da çok ilgilidir. Çocuğun hakkını kendi rızkı olarak düşünürsek, bu rızık çocuk tarafından ne zaman hak edilir, nasıl, nerede, kim tarafından kendisine ulaştırılır gibi sorulara da cevap vermek gerekir.

Çocuk sahibi olmak isteyen anne baba adaylarının bu planı yapmalarından itibaren çocuğun hakkı başlar. Çünkü bunu planlamak aynı zamanda çocuğun rızkının ayrılmasıdır. Gebelik planlı olmasa bile gerçekleşir gerçekleşmez yine çocuğun rızkı ayrılmıştır. Her durumda bebeğin ayrılmış rızkı vardır ve bunun kendisine adil şekilde ulaştırılması gerekir. Bu ulaştırılma faaliyeti anne rahmindeki dönemde ebeveynlerin duygu ve davranışlarıyla çok yakından ilgilidir. Anne rahminde başlayan bu süreç, ebeveynin ölümünden sonra bile devam edecektir. Bu süreçte ebeveynin çocuğuna karşı adil davranması, onun emanetlerini (rızkını) en ufak şüpheye yer bırakmayacak şekilde sahibine ulaştırması önce o çocukta, sonra o çocuğun yaşadığı toplumda, hatta insanlığın tamamında daha adil düşüncelerin artmasını sağlar. Bunu için anne rahminden başlayarak ebeveynin, çocuklarına dokunmak ve onunla konuşmak, sadece acıkınca doyurmak, doyunca yedirmeyi bırakmak, yeterince oyun oynamasını sağlamak, becerisine göre meslek edinmesine yardımcı olmak, davranış ve düşüncelerini beğense de beğenmese de çocuğunun/çocuklarının hatta başka çocukların hakları konusunda hiç bir ayırım yapmamak, evliliklerinde kendi çocukları kadar, aileye yeni katılmış çocukların ve torunlarının hukukuna saygılı olmak gibi adil davranışlar içinde bulunup başta sevgi olmak üzere olumlu duygularını onlara aktarmak gibi önemli sorumlulukları vardır.

Eğer planlanan gebelik ise gebelikten önce, planlanmayan hamilelikte ise bebeğin varlığından haberdar olunmasından itibaren iki olgu mutlaka çocuklara taşınmalıdır; birincisi, **sevgi**; ikincisi, **adalet**. Çocuklarıyla ömürden bile uzun süren ilişkilerinde ebeveyne düşen iki mutlak görevdir bunlar. Bunları onlara vermekte ne kadar cömert davranılabilirse; çocuklarda adalet, eşitlik ve özgürlük değerleri o kadar iyi gelişir. Böylelikle hem çocuklar ve yetişkinler, hem de toplum ve insanlık daha mutlu, daha huzurlu ortamda yaşar. Mutlak eşitlik ve mutlak özgürlük yoktur. Umut her zaman vardır. Mutluluk ise, ancak adalet varsa mümkündür.

KAYNAKÇA

- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2012). Kuran-ı Kerim Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Berk, L. (2015). Bebekler ve Çocuklar: Doğum Öncesinden Orta Çocukluğa. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bozkurt, Aras ve Kumtepe, E. G. (2014, Şubat). Oyunlaştırma, Oyun Felsefesi ve Eğitim: Gamification. Akademik Bilişim, Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. <https://ab.org.tr/ab14/bildiri/233.pdf> (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- Doğru, S. (2014). Çocuk Hakları ve Koruma. Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Kliegman, Stanton, St. Geme, Schor. (eds.). (2016). Nelson Textbook of Pediatrics. Volume 1. Philadelphia: Elsevier.
- Santrock, J. (2017). Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tüzün, M. (2014). Dünya Bilgelerinden Özlü Sözler. İstanbul: Sis yayıncılık.
- Öktem, N. ve Türkbağ, U. (2001). Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet. İstanbul: Der Yayınları.
- Unicef Türkiye (2004). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division (October, 2017). Household Size and Composition Around the World. http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2017-2.pdf (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- Wardlaw, Gordon M. & Smith Anne M. (2009). Contemporary Nutrition. New York: McGraw-Hill.
- World Health Organisation, Global Health Observatory Repository. (2017). <http://apps.who.int/gho/data/node.main.BMIPLUS1C?lang=en> (Erişim Tarihi: 25.11.2018).
- WHO Report of the Commission on Ending Childhood Obesity, (2016). http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/204176/9789241510066_eng.pdf;jsessionid=626DD9A1C09C7E18DC49356AB05106D2?sequence=1 (Erişim Tarihi: 25.11.2018)